

הרב שמואל אריה ישמח

קדימות בפירות ארץ ישראל ובפירות שביעית*

שאלות

אדם העומד לאכול כמה פירות, ואחד מהם הוא פרי מא"י, האם יש לברך את ברכת 'העץ' דווקא עליו? אם אכן פרי מא"י קודם - האם הוא קודם אף לפרי שהוא משבעת המינים או לפרי שלם וכו'? האם יש עדיפות לפרי שיש בו קדושת שביעית? והאם יש קדושה בפירות ארץ ישראל ובפירות שביעית?

מבוא

כאשר מונחים מאכלים שברכתם שווה יש להקדים ולברך על המאכל החשוב יותר, לפי הסדר הבא: ז' המינים, שלם, חביב, נקי, גדול. כל הקודם ברשימה זו קודם לברכה (הקדימות נוגעת רק לפרי שעליו מברכים, אולם אחרי שכבר בירכו על הפרי הראשון ואכלו ממנו מעט, מעתה אין סדר לאכילת שאר הפירות). לדוגמה: אדם העומד לברך 'העץ', ולפניו מונחים כמה פירות, עליו לברך על הפרי שהוא מז' המינים (ואם יש כמה - יברך על הפרי שקרוב יותר לתיבת 'ארץ'), ואם כל הפירות אינם מז' המינים - יברך על הפרי השלם, ואם יש כמה פירות שלמים, או שכל הפירות חצויים - יברך על הפרי שחביב עליו. אם הפירות שווים בחביבותם - יברך על הפרי ה'נקי' (יפה וטרי) יותר, ואם הפירות שווים באיכותם - יברך על הפרי הגדול יותר.¹ השאלה בה נעסוק כעת היא: האם יש משמעות בדיני הקדימות לכך שאחד הפירות גדל בא"י?

א. הסוברים שאין קדימות לפירות א"י

בראשונים ובאחרונים לא נזכרת עדיפות לפירות א"י. נראה שזו הסיבה המרכזית לכך

* מפאת קוצר היריעה נסתפק כאן בתמצית הסברות והדעות בעניין, והדברים בשלמותם יובאו במאמר ארוך שחיברנו בנושא זה, ושם הובאו כל המקורות והסברות בפירוט רב מאוד. כמעט כל משפט בתשובה כאן הורחב שם מאוד. המאמר המורחב יפורסם בעז"ה בירחון האוצר פה (טבת תשפ"ד), פו (שבט תשפ"ד). ניתן יהיה לקבל בכתובת SHMUEL6520@GMAIL.COM גרסה משופרת של המאמר המורחב.

1. קדימות מין שבעה על חביב מובאת בשו"ע, או"ח סי' ריא סעי' א (וכן כתבו משנה ברורה, ס"ק יג, בן איש חי, מטות ב, וחזון עובדיה, ברכות עמ' עד"ר). קדימות שלם מובאת במשנה ברורה, סי' ריא ס"ק ד. מעלת 'נקי' ואחריו 'גדול' מובאת לגבי מיני מזונות בשו"ע, או"ח סי' קסח סעי' ב, ד, ובמשנה ברורה ס"ק ו, טו, ורבים כתבו שגם בשאר המאכלים יש מעלת 'נקי' ו'גדול'. למשל, הלכה ברורה לרב דוד יוסף, סי' ריא, שעה"צ ג. במאמר הארוך הרחבנו בכל דיני הקדימות, ובכלל זה בשאלה האם שתי מעלות נמוכות יכולות לגבור על מעלה אחת שקודמת להן.

שרוב הפוסקים בזמננו נקטו שאין קדימות לפרי מא"י.² היה מקום לדחות ולומר שקדימות זו לא נזכרה בקדמונים משום שבדורות הקדומים לא היה מצוי בחו"ל פרי מא"י. אולם, טענה זו קשה, שהרי בכמה מקומות מצאנו דיונים הלכתיים על פירות א"י הנמצאים בחו"ל וכדו.³ בסעיפים הבאים ננסה להסביר מדוע רוב הפוסקים לא נתנו קדימות לפירות א"י.

ב. השוואה לדין שבעת המינים

יש שכתבו שמצאנו קדימות לפירות ז' המינים שנשתבחה בהם א"י, ואם כן יש ללמוד מכאן שיש קדימות לפירות שגדלו בא"י.⁴ אולם יש להשיב על ראיה זו: התורה לא שיבחה את ז' המינים בזה שהם גדלים בא"י, אלא להיפך: התורה שיבחה את א"י בזה שגדלים בה ז' המינים שהם מינים משובחים ביותר מצד עצמם.⁵ לפי זה מובן בפשיטות מדוע יש דין קדימות לז' המינים אף אם הם גדלו בחו"ל. זאת ועוד, גם אם נאמר שהסיבה להקדמת ז' המינים היא בגלל מעלת א"י ולא בגלל חשיבותם העצמית כפי שהבאנו לעיל, אין מזה ראיה לנידון דידן, שהרי ייתכן שנותנים קדימות רק ל'מין' פרי שיש בו שבח א"י, כגון למין התמר או למין הרימון, אך אין לתת קדימות לפרי מסוים שגדל בא"י, למשל תפוז, שהרי לא ניכר בו שום שינוי לעומת התפוז האחר שגדל בחו"ל, ומטעמים נוספים.⁶

ג. קדושה בפירות א"י

בפירות א"י יש מעלות רוחניות, וכדברי הידועים של הב"ח⁷ שיש קדושה בפירות א"י. מדוע אם כן לא יקדמו הפירות? נציין שלשה טעמים לכך:

2. הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, משפטי עוזיאל, או"ח סי' כד; הגר"א וייס, מנחת אשר, שביעית תניינא מהד' תשע"ה סי' נו; הרב יהודה הלוי עמיחי, אמונת עתיך 106, עמ' 45; כנראה כך דעת הגר"ד ליאור, אמונת עתיך 106, עמ' 48; לענ"ד כנראה כך דעת רוב חכמי ישראל שחיברו ספרים מקיפים על הלכות ברכות ולא הזכירו כלום בזה, ונראה לענ"ד שכך דעת רוב החכמים שדנו בעניין העדפת אתרוגי א"י ובמעלתם, שהרי הם הזכירו רק את מעלת 'וחי אחיך עמך' ומעלת חיזוק יושבי א"י וכן הלאה, ולא הזכירו שיש להם קדימות. ראה לדוגמה בדברי הרבנים שהובאו ב'פרי עץ הדר - קובץ מכתבים' שנדפס בקראקוב תר"ס ע"י שלמה מרכוס. במאמר הארוך סיכמנו את דברי כל החכמים שהתייחסו להקדמת אתרוגי א"י, וביארו מה הטעמים להקדמתם.
3. משנה, חלה פ"ב מ"א; רמב"ם, הל' תרומות פ"א הכ"ב; שו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' יב; רשב"א, ברכות מד ע"א; ר' יונה שם; שו"ע, או"ח סי' רח סעי' י; ובעוד מקומות.
4. בעל היש"א ברכה, מעשה אי"ש, סי' ד, והרמ"מ לנדא מצ'נוב בקונטרסו 'פרי הארץ' הנספח לסוף ספר 'ויעש אברהם' של סבו הר"א מצ'נוב.
5. כך העיר הג"ר אשר וייס, מנחת אשר, שביעית תניינא מהד' תשע"ה סי' נו, ונראה שלכך גם כוונת הגר"ח זונגפלד, תורת חיים, חלק התשובות, מהד' תשס"ה סי' נ, וכך פירשו רבים: ראב"ע, רשב"ם, ר' בחיי, ועוד מפרשים לדברים ח, ה, וכן רש"י ברכות מא ע"א, ד"ה ופליגא, ועוד ראשונים ואחרונים.
6. ע"פ הגר"א וייס (שם). אעיר כי מובא בשם הרב רוגוזניצקי שפרי מא"י שווה במעלתו למעלת פרי 'גדול', על פי דברי חז"ל בספרי דברים ו, ועוד, שהביאו שלמרות שנהר פרת הוא קטן, מכל מקום מכיוון שהוא מקיף את א"י לכן הוא נקרא 'גדול'. חישוקי חמד, בכורות מו ע"א, בשם רבי אריה לייב רוגוזניצקי. בדברי הרב וייס יש תשובה גם על סברתו של הרב רוגוזניצקי.
7. ב"ח, או"ח סי' רח אות ח.

(1) נראה שקדושת פירות א"י הנזכרת בדברי הב"ח⁸ היא עניין פנימי, השייך יותר לתורת הנסתר, בה עסק רבות רבנו הב"ח⁹, אך בענייני הלכה לא נותנים מקום לעניין טמיר זה. יש להוסיף שאף הב"ח רק הסביר את הגרסה 'ונאכל מפריה' שהייתה לפניו, אך הוא לא אמר שיש לגרוס 'ונאכל מפריה' ע"פ דבריו העמוקים, ובוודאי שלא נתכוון הב"ח לחדש הלכה.

(2) לפי דברי הב"ח אין כל הזמנים שווים, ואם חס וחלילה ישראל מטמאים את הארץ הרי אז נמשכת הטומאה גם בפירותיה, וכעין זה כתבו חכמים נוספים, ויש חכמים שכתבו שגם כאשר יש קדושה בפירות מכל מקום אם אדם אוכל מהפירות לשם הנאה גשמית גרידא, אכילת הפירות אינה מרוממת אותו, אלא להיפך. מעתה, יש מקום לומר שאין להקדים את פירות א"י כל עוד לא זכינו לגאולה שלמה, שהרי עדיין לא ברור האם כבר יש בהם קדושה ומעלה. כעין זה יש לדון: האם כאשר בעל המטע שמגדל את הפירות הוא אפיקורס או גוי שונא ישראל - האם גם אז תהיה קדושה בפירות?! אם הפירות גודלו חס וחלילה באיסור של חילול שבת והשמיטה וכדו' - האם גם אז תהיה קדושה בפירות?!¹⁰ זאת ועוד, מכיוון שקדושת הפירות אינה קיימת תמיד, אם כן מסתבר שאין לפירות דין קדימות אפילו בזמן שיש בהם קדושה, שהרי בדרך כלל לא קובעים הלכה שאינה שווה בכל זמן.

(3) נראה שדברי הב"ח אינם מוסכמים: כמה ראשונים ואחרונים נקטו שלא לומר 'ונאכל מפריה' בסיום ברכת מעין שלוש, משום שלא ראוי לבקש לעלות לא"י כדי לאכול מפירותיה. הב"ח חלק עליהם והטעים את הגרסה הזו, שהרי יש קדושה בפירות א"י. נראה שרבים חלקו עליו, שהרי מדברי הסמ"ג, הסמ"ק, הרקנאטי, ה'לבוש', וכנראה גם ה'טור', עולה בפשטות שאין קדושה בפירות, וכך נראה גם מדברי ה'בית יוסף' ה'פרישה' והיעב"ץ ועוד חכמים, וכך עולה לענ"ד גם מדברי ר"י אבן שועייב, ה'מגלה עמוקות', הגר"א, ועוד.¹¹ יש לשים לב לכך שלמעלה מ-25 ראשונים אינם גורסים את המילים 'ונאכל מפריה',¹² וגם רבים מהאחרונים נקטו שלא לומר תיבות אלו (כגון המג"א, ה'לבוש', הגר"א, 'ערוך השלחן', ו'שער הציון'¹³), וכן המנהג בימינו אצל יוצאי

-
8. בעוד אחרונים הובאו מעלות רוחניות שיש לפירות א"י: חסד לאברהם לר"א אזולאי, מעין ג נהר כא; חת"ס בחידושו לחולין קמב ע"א, ועוד רבים, כנזכר במאמר הארוך.
9. הב"ח חיבר ספרים בחכמת הנסתר, כגון ביאורים לפרדס רימונים לרמ"ק.
10. עוד נעיר: כאשר ישראל מטמאים את הארץ חס וחלילה, וממילא פירותיה טמאים, כדברי הב"ח, האם אז אין אויר א"י מחכים ולא כדאי לשבת בארץ?! לא נראה לומר כך. מעתה, נראה שיש להבין את דברי הב"ח ביתר עומק, ובכל מקרה קשה לגזור מדבריו הלכות למעשה.
11. סמ"ג, מצווה כז; סמ"ק, מצווה קמח (ויש מהדורות שהוא בסי' קנא); כלבו, ריש ס' פז, מהד' הרב דוד אברהם ח"ה עמ' תקמד; ריקנאטי, ס' עה; טור, או"ח ס' רח; ב"י ופרישה, על הטור שם; לבוש, ס' רח אות י. כך נראה גם מדרשות ר"י אבן שועייב, פרשת ואתחנן; מגלה עמוקות, ריש אופן ט, וכעין זה שם אופן נט; מעשה רב, אות עו, ועוד.
12. ראב"ה, ס' קכא; ראב"ן, ברכות ס' קצ; ספר הבתים, הל' ברכות שער תשיעי ס"א, אור זרוע, הל' סעודה ס' קפא; פסקי הרי"ד, ברכות מד ע"א; הרוקה, ס' שמא, ועוד רבים. במאמר המורחב סקרנו את כל הגרסאות בראשונים ובאחרונים, בנוגע לאמירת 'לאכול מפריה' באמצע הברכה, ולאמירת 'ונאכל מפריה' בסיומה.
13. מג"א, ס' רח ס"ק טז; לבוש, ס' רח אות י; ערוה"ש, או"ח ס' רח סעי' א; הגר"א, מעשה רב, אות עו, שעה"צ, ס' רח אות נא, ועוד רבים.

ספרד¹⁴, וכן נהגו בעבר חלק מיוצאי אשכנז¹⁵ יש להביא ראיה לדעת החולקים על הב"ח מן העובדה שלא מצאנו מקור קדום שיאמר שיש לפירות ארץ ישראל מעלה רוחנית, ורק מתקופת הב"ח והלאה מצאנו כן, למרות שמקורות קדומים רבים עוסקים בשבח א"י הן מבחינה גשמית הן מבחינה רוחנית, ובשבח הגשמי של פירותיה¹⁶. נראה לבאר שאף על פי שיש קדושה בפירות א"י, כפי שכתב הב"ח, מכל מקום החולקים עליו סוברים שאין קדושה זו מורגשת דיה כדי שנוכל לומר שמצינו יש בהם קדושה.

ד. קדימות משום 'כיוון שנתקיימה בהם מצווה אחת'

כלל נקוט בידינו בכמה מקומות 'כיוון שנעשתה בו מצווה אחת תיעשה בו מצווה אחרת'. למשל, משום כך ראוי לעשות 'לחם משנה' בשבת על פת שעליה נעשה העירוב¹⁷. לפי זה, מכיוון שבפירות א"י נתקיימו המצוות התלויות בארץ, כגון תרומות ומעשרות, ראוי היה לעשות בהם מצווה אחרת ולברך עליהם 'העץ'¹⁸. אולם יש מקום לדחות זאת, שהרי אינה דומה מצוות תרומות ומעשרות למצוות עירוב, משום שכאשר עושים עירוב המצווה

14. כן הוא בסידורים: איש מצליח, רינת ישראל עדות המזרח, קול אליהו לגר"מ אליהו, כוננת הלב עדות המזרח, עוד יוסף חי, ועוד רבים.

15. כך הוא בכמה סידורים אשכנזיים קדומים, כגון 'סדור מברכה כמנהג ק"ק אשכנזים', ונציה שפ"ג, וראה בהערה שבסידור איזור אליהו שכתבו שכך גרסו רוב הסידורים האשכנזיים הישנים.

16. במאמר הארוך הרחבנו להראות שמכלל שבח א"י הוא שפירותיה משובחים בגודלם ובטעמם וכדו', כפי שמובא הרבה בחז"ל, והבן איש חי, תורה לשמה, סי' תיח, כתב שמי שטורח לאכול מהפירות המשובחים שבה משום חיבת הארץ שבלביו - קדוש יאמר לו. אולם, עדיין יש לדון האם יש לפירות מעלה רוחנית. אווירה של א"י מחכים (בבא קנח ע"ב), והמהלך בא"י מובטח לו שהוא בן עולם הבא, ואפילו שפחה כנענית, והדר בה שרוי בלא עוון (כתובות קיא ע"א), וכעין זה מובא הרבה במדרשים בראשונים ובאחרונים, ואם כן מסתבר שהארץ הקדושה משפיעה על הצומח ועל החי שבה, שהרי 'כוח הפועל בנפעל', דהיינו הכוח של מי שפועל ויוצר דבר מצוי בתוך הדבר הנפעל ונוצר ממנו. אולם, הסברה הנ"ל של 'כוח הפועל הנפעל' אינה מוכרחת, שהרי לפי אותה סברה היה ראוי לומר שיש טומאה במנגינה שהלחין גוי אפיקורס ורשע, אך ברוב ככל הפוסקים מבואר לא כך. כעין זה היה ראוי לומר לפי אותה סברה שיש פגם בספרי רפואה שחוברו והודפסו ע"י גויים וכדו', אך בפוסקים נראה לא כך. מעתה נראה לומר ש'כוח הפועל בנפעל' (הנזכר בכמה ספרים, לגבי כמה עניינים) אינו דבר גלוי כל כך ולכן אין מתחשבים בו בענייני הלכה, ורק משום מידת חסידות וכדו' מתחשבים בזה. בנוסף, נראה לומר שאין כל העניינים שווים, וככל שה'נפעל' רחוק יותר מה'פועל' כך יש פחות השפעה ביניהם, והקדושה (ולהבדיל הטומאה) משפיעה על הסובב אותה במינונים שונים, ומשום כך קדושת א"י שופעת על האוויר והעפר שבה באופן גלוי יותר, אך ייתכן שעל הצמחים היא שופעת פחות, עד כדי שאין לכך משמעות אצלנו. לפי הנ"ל יש מקום לדון האם יש קדושה בעפר א"י ואבניה, במלח ובמים שלה, שהם קרובים יחסית אל ה'פועל', והאם יש קדושה גם בפירות ובירקות שלה, והאם יש קדושה גם בבשר הבהמות שאכלו מעשביה ונשמו את אווירה, שהם רחוקים יותר מה'פועל'. ליקטנו את המקורות אודותיהם, וסיכמנו כי במקורות לא מצאתי שיש קדושה בירקות א"י, ובמלח שלה, וקל וחומר במים שבה ובבשר הבהמות שרועות בה. מצאתי מעט מקורות על מעלתם מבחינה גשמית, דהיינו מבחינת איכותם וגודלם וכדו', אך כמעט ולא מצאתי מקורות על מעלתם הרוחנית.

17. רמ"א, או"ח סי' שצד סעי' ב, ורמ"א, או"ח סי' תרסד סעי' ט, ועוד.

18. כך הציעו בשו"ת בצל החכמה, ח"ג סי' סז-סח; הגר"א ונבצאל, הערות ביצחק יקרא על המשנ"ב, סי' ריא הערה א, ועוד. מצאנו גם ביומא לג ע"א, וזבחים פט ע"ב, ועוד שיש קדימות לדבר שנעשות בו מצוות מרובות ואם כן גם מצד זה יש לכאורה קדימות לפירות א"י. וראה בדברי הרב אליעזר רבינוביץ בספרו כרם אליעזר, שביעית סי' לג.

נעשית בפת עצמה, ואילו בתרומות ומעשרות המצווה נעשית בחלק התרומה שהופרש, אך שאר החלקים שנותרו רק הותרו ע"י ההפרשה והמצווה לא נעשתה בהם עצמם. כך נקטו כמה חכמים (ואחרים נחלקו עליהם בזה).¹⁹ בזה יובן מדוע לא אומרים שיש להעדיף לחם שהופרשה ממנו חלה לעירוב תבשילין, או בשר מבהמה שנמנתה בתהליך מעשר בהמה. היה מקום לדחות מצד נוסף, ולחלק בין לחם משנה לבין ברכת 'העץ': כשעושים לחם משנה משתמשים בחלה עצמה לשם קיום המצווה, אולם כשמברכים 'העץ' אין המצווה נעשית בפרי עצמו אלא בדיבור והפרי אינו אלא החפץ שבגללו האדם מחויב לברך. אולם, מדברי 'ספר העתים'²⁰ נראה שכלל זה קיים גם לגבי ברכת 'העץ'. במאמר הארוך ביררנו עוד את גדרי הכלל 'תיעשה בו מצוה אחרית', והבאנו את כל המקומות בהם נאמר כלל זה. עוד יש לדחות ולהעיר: אף אם נאמר שיש קדימות לפירות א"י בגלל שנעשתה בהם מצווה אחת, מכל מקום ייתכן שהם קודמים רק ל'שלם', או אולי רק ל'חביב', ואולי אף הם בסוף רשימת הקדימויות!²¹

ה. דין חביב בפירות א"י

אחת מהמעלות שזכרות בדיני קדימות בברכות היא מעלת 'חביב', דהיינו פרי שהאדם מחבב אותו בדרך כלל, בגלל טעמו וכדו'. אם כך, יש מקום לומר שאדם שמחבב את פירות א"י יהיה לפירות אלו גדר 'חביב' אצל אותו אדם, ואכן כך כתבו כמה חכמים.²² יש מי שטען שאין מתחשבים בחביבות רוחנית,²³ אולם לענ"ד טענה זו מיוחדת, ולא מצאתי לה ראייה. הגר"ש אלישיב סבר, כפי הנראה, שיש דין 'חביב' בדבר שחביבותו נובעת ממעלתו הרוחנית, שהרי מובא בשמו שאדם שקיבל פרי מה'שירים' של האדמו"ר שלו, ולכן אותו פרי חביב עליו ביותר, יש בזה דין 'חביב'.²⁴ מצאתי ראייה לזה גם מדברי הרב פנחס הלוי אב"ד ברודשין²⁵ ועוד חכמים, וכמה חכמים כתבו שיש מעלת 'חביב' לפרי שביעית.²⁶ ניתן להציע ראייה לשיטתם: מצאנו בהלכות קדימות בברכות שפת טהורה נקייה קודמת לפת טמאה נקייה, ואם הפת הטמאה נקייה והטהורה איננה נקייה - יקדים איזה שירצה, ומכך למדו הפוסקים, שפת ישראל נקייה קודמת לפת נקייה שאפה נכרי במאפייה שלו, ואם פת הנכרי היא נקייה ופת ישראל איננה נקייה - יקדים איזה

19. ראה לדוגמה שו"ת דבר אליהו (לרב אליהו לרמן אב"ד טארלה), סי' יח, ד"ה ואבקש, שנקט כסברתנו, ולעומתו ראה בצל החכמה (שם) שסבר שכלל זה שייך אף בתרומות ומעשרות.

20. ספר העתים, הל' קידוש סי' קנז.

21. כעין זה העיר הגר"א ונבצאל, הערות ביצחק יקרא על המשנ"ב, סי' ריא הערה א, וכתב בשו"ת בצל החכמה (שם) שכלל זה אינו קודם לגדרי הקדימות האחרים כגון חביב או נקי, וכעין זה כתבו עוד חכמים.

22. כך כתבו הגר"ח זוננפלד, תורת חיים, חלק התשובות, מהד' תשס"ה סי' ג, הרמ"מ לנדא מצ'כנוב, קונטרס 'פרי הארץ' הנספח לסוף ספר 'ויעש אברהם'; הגר"א שטרנבוך, תשובות והנהגות, ח"א סי' קפח.

23. הרב יהודה הלוי עמיחי, אמונת עתך 106, עמ' 45.

24. חישוקי חמד לרב זילברשטיין, על ברכות לט ע"א.

25. הובאו דבריו בקונטרס פרי עץ הדר - קובץ מכתבים שנדפס ע"י שלמה מרכוס בקראקוב תר"ס.

26. הגר"ד פוברסקי, יתד המאיר, גיליון 160 אלול תשע"ה סי' קט עמ' 10; הגר"ש דבליצקי, בנתיבות ההלכה, חלק מג, עמ' 324, ועוד.

שירצה.²⁷ הרי לנו שיש קדימות לפת טהורה ולפת יהודי, אף על פי שהמעלה שיש בהם היא מעלה רוחנית. יש אמנם לדון האם מעלת הפת טהורה/פת ישראל היא מדין 'חביב', ובמאמר הארוך הרחבנו בכך. נראה שיש שסברו שיש לפירות א"י מעלת 'חביב' אף אצל אדם שאינו מחבב אותם.²⁸ שיטה זו היא שיטת יחיד, ונראה שהסיבה שרוב הפוסקים לא כתבו כן היא משום הקושי שיש בשיטה זו, שהרי במציאות יש לצערנו בני אדם רבים שיחבבו ויחשיבו יותר את הפרי מחו"ל מכל מיני סיבות, כגון טעמו, מרקמו, נדירותו, ולפיכך לא ניתן לומר ש'בטלה דעתם אצל כל אדם'. אלו שמעדיפים את פירות א"י קדוש יאמר להם, אך אין זו הנהגה מחייבת לכול, והפוסקים לא קבעו להלכה קדימות לכולם על פי מידת חסידות זו. בנוסף, הרי בסדר המעלות בברכות הנהנין מעלת פרי 'חביב' קודמת למעלת פרי 'נקי', והרי במציאות יש לצערנו בני אדם רבים שיעדיפו פרי יפה וטרי מחו"ל על פרי מא"י שאינו יפה וטרי.

1. קדימות בסוף כל המעלות

כאמור לעיל, רוב הפוסקים נקטו שאין קדימות לפירות א"י, ויש ראייה חזקה לשיטתם. אולם, מכיוון שפוסקים אלו יסכימו שאפשר להקדים את פירות א"י לאחר כל שאר המעלות, דהיינו אחר מעלת 'גדול', לכן נראה שכדאי לנהוג כך, הן כדי לצאת ידי השיטה שנקטה שהם ראשונים בסדר המעלות וקודמים אף לז' המינים,²⁹ הן כדי לצאת ידי שיטת הפוסקים שסברו שיש להם קדימות, והיא האחרונה בסדר הקדימויות.³⁰

2. הדין בפירות שביעית

רוב ככל הסברות שהבאנו, לכאן ולכאן, בנוגע להקדמת פירות א"י לפני פירות מחו"ל, נכונות גם לגבי הקדמת פירות שביעית, ואין צורך לפרטן שוב. מכל מקום, קיימים כמה הבדלים בין שני הנידונים, ונציין רק את ההבדל הבולט ביותר: לגבי פירות שביעית יש מחלוקת האם יש מצווה באכילתם,³¹ ולדעת ה'חזון איש' ושאר החכמים שנקטו שאין בזה מצווה ייתכן שגם אין בהם כל קדושה. כלומר ייתכן שאף שיש קדימות לפירות א"י מפני

27. שו"ע, או"ח סי' קסח סעי' ה, ועוד.

28. כך נראה להסיק ע"פ דברי כף החיים, או"ח סי' ריא ס"ק ז, ואולי כך גם דעת הגר"מ אליהו, בהערותיו לקיצושת"ע, פנ"ו הערה ד, וכעין זה מובא בשמו בסתמא בספר וזאת הברכה, ריש פ"ג, אך השווה למובא בספרו מאמר מרדכי, מועדים ט"ו בשבט פס"א סעי' לב-מ.

29. כך הסתפק הגר"א ונבצאל, הערות ביצחק יקרא על המשנ"ב, סי' ריא הערה א, ובעקבותיו כך כתב הרב איתן קופיאצקי, אמונך עתידך, גיליון 106 עמ' 40-44, שהביא שהגר"י אריאל כתב שהעושה כך אין מזניחין אותו, ומצאנו שכן כתב הגר"מ לנדא מצ'כנוב, קונטרס 'פרי הארץ' הנספח לסוף ספר 'ויעש אברהם', ובפשטות נראה שהסכים עמו בעל הנפש חיה, בהסכמתו על תשובת הרמ"מ לנדא, ולכאורה קצת צ"ע מדבריו בנפש חיה, או"ח סי' ד, וקל ליישב.

30. מעשה אי"ש, סי' ד; פסקי תשובות, סי' ריא סעי' ב; הליכות ברכות לרב אופיר מלכא, סי' ריא סעי' ה, וכך כתב בשמו של בעל שבט הלוי, נכדו הרב מרדכי גלבר, בספרו מלבושי מרדכי, דיני קדימה בברכות, סי' ה ס"ק כב הערה לב, וכן עולה משו"ת בצל החכמה, ח"ג סי' סז-סח, וייתכן שגם הם כוונתם רק שכדאי לעשות כך כדי לצאת ידי כולם.

31. לסיכום הדעות בעניין זה ראה אמונת עתידך 71, עמ' 10.

קדושתם אין קדימות לפירות שמטיה על פני פרי מא"י מהשנה השישית, משום שאין בהם כל קדושה הנובעת מהשמיטה. ניתן לחלק בין המקרים גם להיפך, כלומר ייתכן שלפרי מא"י אין קדימות, מפני שאין בו קדושה, ומכל מקום יש מצווה באכילת פרי שביעית ויש בו קדושה וממילא יש להקדימו. כמה מחכמי דורנו נשאלו האם יש קדימות לפירות שביעית, ותשובותיהם נחלקות לכמה שיטות: יש מהם שכתבו שאין שום קדימות לפירות שביעית, בגלל שקדימות כזאת אינה נזכרת בפוסקים.³² יש שנקטו שפירות שביעית קודמים לכל המעלות, ואפילו לפרי מז' המינים שאין בו קדושת שביעית.³³ יש שכתבו שלפירות שביעית יש מעלה של 'חביב', אם אותו אדם אכן מחבב אותם.³⁴ יש שכתבו שיש בהם מעלה רק לדעת הנוקטים שיש מצווה באכילת פירות שביעית,³⁵ ולשיטתם יש לדון האם מעלה זו נמצאת רק בסוף סדר הקדימויות.

מסקנות³⁶

1. מעלת א"י גדולה מאוד, כפי שנאמר במקורות רבים מאוד. פירות א"י משובחים במראיהם וכו', כמובא בחז"ל, והאחרונים כתבו שיש להם גם מעלות רוחניות. העיקר להלכה הוא כשיטה שנקטה שאין לכך השלכה הלכתית, ואין לפירות אלו קדימות בברכות.

2. למרות זאת, מי שיש לפניו שני פירות ששוים בכל גדריהם, דהיינו ששניהם אינם ממין שבעה, והם שווים מצד שלמותם וחביבותם וטריותם וגודלם - טוב ויפה שיקדים לברך על הפרי מא"י, שהרי אינו מפסיד בזה מאומה, והוא רק מרוויח לצאת ידי השיטות שנקטו שיש קדימות לפירות א"י, וגם זוכה להדר בחיבת ארצנו הקדושה. לענ"ד יקדים את הפרי מא"י לפני הפירות שנשתבחו בהם ישראל, כגון אגוז ותפוח.

3. אדם שיודע בעצמו שהוא רגיל בכל השנה להחשיב יותר את פירות הארץ הקדושה ולהעדיפם בקנייתו וכדו', יש שסברו שפירות א"י אינם נחשבים אצלו בגדר 'חביב', אך נראה לענ"ד יותר כדעה האחרת, שנקטה שבגלל חביבותם אצלו הם אכן נקראים 'חביב' אצלו,³⁸ ולכן אדם כזה יקדים את פירות א"י לפרי אחר שהוא 'גדול' או 'נקי'. אולם אדם כזה לא יקדים את הפרי מא"י לפרי שהוא 'שלם' או לפרי מז' המינים, שהרי להלכה נפסק שז' המינים קודמים ל'חביב',³⁹ ואפילו 'שלם' קודם לחביב. מכל מקום, מי שמקדים את

32. מנחת אשר, שביעית תניינא מהד' תשע"ה סי' נו ועוד, וכנראה גם הגר"ד ליאור, אמונת עתיך 106, עמ' 48, ועוד, וכנראה כך סבר גם הגאון האדר"ת, הובאו דבריו בספר הר המור, שביעית הוצאת מכון הרב פרנק תשנ"ד, עמ' מט.

33. הגר"א נבנצאל, הערות ביצחק יקרא על המשנ"ב, סי' ריא הערה א, הרב איתן קופיאצקי, אמונת עתיך 106, עמ' 40-44, שהביא שכתב הגר"א אריאל שהעושה כן אין מזניחים אותו.

34. הגר"ד פוברסקי, יתד המאיר, גיליון 160 אלול תשע"ה סי' קט עמ' 10; הגר"ש דבליצקי, בנתיבות ההלכה, חלק מג, עמ' 324.

35. הגר"א שלזינגר, שו"ת שואלין ודורשין, ח"ח סי' פו אות ב ואות ה ועוד, וכן גם דעת הגר"י ליברמן, שו"ת משנת יוסף, חי"ג סי' שב אות ב, שנקט שאין מצווה באכילתם, וכן נקטו עוד חכמים.

36. לא הגעתי להוראה, ולכן אין לסמוך למעשה על דבריי אלו, אלא לאחר התייעצות עם מורה הוראה.

37. שהרי החביבות כאן אינה ב'מין' הפרי, ומשום שזו חביבות רוחנית.

38. כך נראה להכריע, הן מצד הסברה, הן משום שכך נקטו כנראה רוב החכמים.

39. בה"ג, ר' יונה, תוס', ראב"ד, רשב"א, רי"ד, סמ"ג, מהר"ם, רא"ש, טור, ועוד ראשונים רבים, הובאו בהלכה

החביב לפני 'שלם' ולפני ז' המינים - אין למחות בידו, שהרי יכול לסמוך על הרממ"ח לנדא וסיעתו (שנקטו שפירות א"י קודמים לז' המינים), ובוודאי יכול לצרף לזה את שיטת הרמב"ם⁴⁰ שנקט שחביב קודם לשבעת המינים, והיו מהאחרונים שכתבו שאין בזה הכרעה ושלכן מי שרוצה יכול לנהוג בזה כרמב"ם⁴¹.

4. לדעת רוב הפוסקים גדר 'חביב' הוא הפרי שחביב עליו בדרך כלל, ולא הפרי שחביב עליו כעת.⁴² לכן, מי שאינו רגיל בדרך כלל להחשיב יותר את פירות א"י כנ"ל, אולם ביום מסוים, כגון בט"ו בשבט, התעוררה בליבו חיבת הארץ והוא מחשיב אז יותר את פירות א"י ורוצה להקדימם באותו היום, לא יקדים את הפרי מא"י שחביב עליו כעת לפני הפרי ה'חביב' עליו בדרך כלל, ובוודאי שלא יקדימו לפני 'שלם' ולפני ז' המינים.⁴³ ומכל מקום, מי שכן יחשיב את הפרי מא"י ל'חביב' ויקדימו לפני הפרי שחביב עליו בדרך כלל - יש לו בהחלט על מי לסמוך, שהרי הרמב"ם ועוד חכמים⁴⁴ נקטו שגדר 'חביב' הוא מה שחביב עליו כעת, וכמה אחרונים חשובים פסקו שאין הכרעה הלכתית כמי לפסוק בזה ושלכן הרוצה יכול לפסוק כרמב"ם⁴⁵, וכאן יש גם לצרף את השיטות⁴⁶ שנקטו שתמיד יש להקדים פרי שגדל בא"י. מעתה, אם יקדים את הפרי מא"י אף לפני מעלת 'שלם' ואף לפני ז' המינים - אין למחות בידו.⁴⁷

5. מי שפירות א"י אינם חביבים עליו בדרך כלל, וגם אינם חביבים עליו באותה העת, ומכל מקום הוא חושב להקדימם לז' המינים משום ששמע שכך ההלכה וכדו', ראוי לסובבים אותו לתקנו וללמדו בנחת את הדינים שהובאו לעיל, ומכל מקום אין למחות בו, שהרי סוף סוף כך היא דעת כמה חכמים,⁴⁸ והאמת והשלום אהבו.

6. קדימות פירות שביעית: נראה שכל הדינים הנ"ל נכונים גם לגבי הקדמת פירות שביעית. דהיינו, טוב להקדימם, אולם רק לאחר העדיפות של פרי שלם וחביב ונקי וגדול.

-
- ברורה, לרב דוד יוסף, סי' ריא שער הציון ו, וכן פסקו משנ"ב, סי' ריא ס"ק יג ושעה"צ ס"ק ה, בן איש חי, מטות ב, כף החיים, סי' ריא ס"ק ז, ועוד.
40. רמב"ם, הל' ברכות פ"ח ה"ג, וכן דעת רב האי, רי"ף, ר"ח, ראבי"ה, ועוד ראשונים, הובאו בהלכה ברורה, סי' ריא שער הציון ז.
41. ט"ז, או"ח סי' ריא ס"ק א; מגן גבורים, אלף המגן ס"ק ה, וכן כתבו בסדר ברכת הנהנין, לגר"ז, פ"י סעי' ח ובערוה"ש, או"ח סי' ריא סעי' ט.
42. טור, או"ח סי' ריא, וכתב הב"י שכן דעת ר' יונה והרא"ש, וכן משמע בשו"ע, או"ח סי' ריא סעי' א, וכו' כתבו המשנ"ב, סי' ריא ס"ק י, יג, לה; כף החיים, סי' ריא אות כח; הלכה ברורה, סי' ריא סעי' ה, ועוד.
43. יש קצת מקום להורות לו להקדים את פרי הארץ לפני מעלת 'נקי' או 'גדול', שהרי כמעט ולא מפורש בפוסקים הקדמונים שהקדימויות הללו קיימות גם בפירות, ובנוסף נצרף לזה את דעת הרמב"ם, הל' ברכות פ"ח ה"ג, ועוד פוסקים שסברו ש'חביב' הוא מה שחביב עליו כעת, ובנוסף נצרף לזה את דעת כף החיים והרמ"מ לנדא שסברו שיש קדימות לפרי מא"י.
44. רמב"ם שם; ספר החינוך, מצווה תל; פר"ח, סי' ריא ס"ק ב.
45. ט"ז, סי' ריא סוף ס"ק א; מגן גבורים, אלף המגן ס"ק ה; סדר ברכת הנהנין לגר"ז, פ"י סעי' טו; ערוה"ש, או"ח סי' ריא סעי' ט; משנ"ב, סי' ריא ס"ק יא שהעושה כן יש לו על מה לסמוך, פניני הלכה, ברכות פ"ט סעי' ט, הערה 9, אך בהליכות ברכות לרב אופיר מלכא, סי' ריא סעי' ח, כתב שבני ספרד אינם יכולים לפסוק כך שהרי לא כך משמע בשו"ע.
46. שיטת כף החיים, וכן שיטת הרמ"מ לנדא וסיעתו.
47. כמובא לעיל סוף ס"ק 3 שהט"ז כתב שניתן לפסוק כרמב"ם, ושניתן לצרף לזה את שיטת הרממ"ח לנדא.
48. הרמ"מ לנדא (וכנראה הסכים עמו הנפש חיה), והסתפק בזה הגר"א נבנצאל.

ומכל מקום נראה שיקדים אותם לפני אגוז ותפוח וכו' שנמשלו להם ישראל. אם הוא רגיל לחבב את הפרי של השביעית אז יש לפרי דין 'חביב', ולכן הוא קודם לפרי גדול ונקי, אך אינו קודם ל'שלם' ולפרי מז' המינים, ומכל מקום במקרה כזה אם יקדים את פרי השביעית לפני 'שלם' ולפני ז' המינים - אין למחות בידו. וכן הלאה.

